

ȘTIRI DESPRE BUCOVINA ÎN OPERA ISTORICĂ A LUI GABRIEL HONORE RIQUETTI CONTE DE MIRABEAU

Constantin Șerban

Personalitatea marelui om politic francez, care a ocupat un important loc în pregătirea și începutul Revoluției franceze din 1789¹ este mult prea complexă, pentru a fi prezentată în toată amploarea ei în rândurile acestui studiu, al cărui scop este să introducă în circuitul științific noi date despre împrejurările în care Imperiul Habsburgic a acaparat o parte din nordul Moldovei, sub numele de **Bucovina**, precum și de date cu caracter demografic, economic și militar din anii 1777 și 1782 despre această provincie românească. Din aceste motive se va scoate în evidență numai o anumită perioadă a vieții acestuia și anume cea care a premers anului 1789, mai puțin cunoscută chiar pentru mulți specialiști pentru care Gabriel Honore Riquetti conte de Mirabeau (1749-1790) a rămas în istorie drept un mare orator, un om de stat și un cugetător politic de renume pentru vremea sa².

În vremea copilăriei și adolescenței, viața lui Mirabeau (nume sub care este cunoscut în lucrările de specialitate) s-a desfășurat în climatul unei familii nobiliare, ca fiu al marchizului Victor Riquetti de Mirabeau (1715-1789), unde și-a însușit o instrucție temeinică. Apoi, în 1767, la vârsta de 18 ani, el a îmbrățișat cariera militară la îndemnul tatălui său, dar împotriva voinței sale. Cunosându-i temperamentul greu de stăpânit, părintele său a crezut că regimul cazon îl va determina pe fiul său să devină mai responsabil față de obligațiile ce i le impunea originea sa nobilă. Rezultatul s-a dovedit a fi însă contrariul, deoarece în timpul serviciului militar tânărul Mirabeau a cunoscut în mai multe rânduri privarea de libertate personală, prin intermediul binecunoscutelor *Lettres de cachet* (Scrisori pecetluite)³, din cauza multelor datorii bănești neonorate la termen, al aventurilor amoroase care au scandalizat societatea vremii și mai ales a încălcării disciplinei militare sub diferite forme de nesupunere față de superiorii săi, acestea ajungând până la dezertarea din unitatea militară din care făcea parte.

De reținut faptul că internițarea sa s-a făcut, de cele mai multe ori, la cererea tatălui său, care, în calitate de șef de familie era împuternicit de sistemul de organizare al regimului absolutist existent atunci în Franța, să împiedice pe această cale întunecarea strălucirii renumelui de care se bucura pe timpul său familia, în rândul nobilimii provinciale. Drept urmare, Mirabeau a cunoscut rigurile închisorilor de tot felul, de la cele din insula Ré din Oceanul Atlantic, aflată în largul portului La Rochelle (1767-1787) și d'If din Marea Mediterană, situată în rada portului Marsilia (1775)⁴, aceasta din urmă creată de regele Francisc I (1515-1547) era închisoare de stat – la cea din fortăreața Jeux din regiunea munților Jura, amplasată la o altitudine de peste 1000 metri (1775) și, în fine, în cea din donjonul castelului Vincennes, ridicat la 2 km depărtare de Paris (1777-1781) – donjon devenit închisoare de stat din vremea regelui Ludovic al XIII-lea (1610-1643)⁵.

În anii de detenție, Mirabeau a folosit din plin acest timp pentru completarea studiilor sale prin numeroase lecturi din operele clasicilor latini, dar și din operele istoricilor și filosofilor contemporani cu el. Totodată, el a urmărit îndeaproape, în acest răstimp, evoluția politicii interne și externe a țării sale. Nu-i mai puțin adevărat că Mirabeau a elaborat și publicat în acest timp, în unele țări străine (Elveția, Olanda și Anglia), o seamă de studii prin care condamna în mod sever regimul absolutist din Franța, atacurile sale vizând: autoritatea nelimitată a prerogativelor regale, agresivitatea și arbitrarul care caracteriza activitatea funcționarilor publici în toate departamentele statului (administrativ, economic, justiție, armată) și chiar instituțiile religioase și de învățământ. În aceste lucrări, precum: *Essai sur le despotisme*, din 1775 și *Des Lettres de cachet et les prisons d'Etat* din 1778, el pleda pentru recunoașterea de către autoritatea de stat a libertăților fundamentale

ale individului și anume: libertatea de conștiință, de gândire și de exprimare, și susținea atât inamovibilitatea magistraților cât și independența profesională a acestora. Tot în perioada detențiilor sale, Mirabeau a mai elaborat și câteva lucrări cu caracter istoric, ca de exemplu: *Istoria Corsicei*, *Istoria Olandei* și *Tratatul de mitologie*.

Începând din anul 1782 Mirabeau s-a bucurat din plin de libertatea individuală, timp în care el a desfășurat o activitate în domeniul diplomației, fie prin elaborarea unor memorii privind diferite aspecte ale politicii externe europene, fie prin îndeplinirea unor misiuni cu acest caracter în Prusia. Așa, de exemplu, a publicat în 1784 un memoriu intitulat: *Doutes sur la liberté de l'Escaut réclamé par l'Empereur*, în care comenta disputa dintre Austria și Olanda în problema navigației pe fluviul Escaut, care se vărsa în Marea Nordului iar în 1785 a elaborat un memoriu intitulat *Memoire sur la situation actuelle de l'Europe*, înaintat contelui de Vergennes, ministrul de externe al Franței (1774-1787), în timpul domniei lui Ludovic al XVI-lea⁶.

Ca urmare a efectului produs de ideile sale, exprimate în acest din urmă memoriu, Mirabeau a primit o importantă misiune diplomatică în 1786, în Prusia, condusă în acea vreme de regele Frederic al II-lea, care a fost urmată de o alta în aceeași țară un an mai târziu (1787). În timpul acestor misiuni diplomatice, care au avut un caracter semioficial⁷, el a stabilit totuși contacte directe cu mai multe personalități marcante de la curtea regală din Berlin, în frunte cu însuși monarhul acestei țări, precum și cu fratele acestuia, prințul Henric. Scopul misiunii sale diplomatice era să restabilească și chiar să sporească influența Franței la curtea regală a Prusiei, într-o vreme în care diplomația franceză nu mai înregistra succese la nivel european și făcea față cu greu hegemoniei Austriei și Rusiei în partea centrală și răsăriteană a continentului în detrimentul Imperiului Otoman, aliatul tradițional al acesteia.

În timpul șederii sale la Berlin, Mirabeau a avut acces la fondurile confidențiale din Arhivele de stat, unde a cercetat un mare număr de documente de mare valoare politică și militară pentru țara sa. Aceste materiale documentare i-au fost utile pentru elaborarea a două importante lucrări de istorie pe care le-au publicat și anume *De la monarchie prussienne sous Frederic le Grand avec une appercue contenant des recherches sur la situation actuelle des principales contrées de l'Allemagne*, London, 1788, 4 vol. și *Histoire secrète de la Cour de Berlin ou Correspondance d'un voyageur français depuis la mois de Juillet 1786 jusqu'à 14 janvier 1787*, s.l. 1789, 2 vol.

Prima din aceste lucrări cuprinde, printre altele, și o seamă de știri relativ la Transilvania și Bucovina din perioada de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. În privința izvoarelor care au stat la baza documentării autorului sunt prezentate în *Prefața* primului volum, sub titlul: *Catalogue des principaux livres allemands que l'auteur a eus sous les yeux et compulsés pour executer cet ouvrage*, care cuprinde nu mai puțin de 89 de titluri de lucrări tipărite în limba germană. Parcurgând această listă, precum și altele din lucrările sale publicate, rezultă că Mirabeau era un adevărat poliglot, el cunoscând patru limbi moderne: engleza, italiana, spaniola și germana, pe lângă cele două limbi clasice: latina și greaca.

O sumară trecere în revistă a problemelor abordate de autor în primele trei volume ale acestei lucrări constată că acestea se referă la: considerații generale relativ la ascensiunea Casei de Brandenburg, date cu caracter geografic, demografic, economic (agricultura, industria manufacturieră, comerț, fiscalitate), militar, religios⁸. Al 4-lea volum începe cu considerațiuni despre situația, la acea vreme, a unor principale state europene: Saxonia, Imperiul Habsburgic (cartea II), Bavaria. În ceea ce privește Imperiul Habsburgic, prezentarea acestuia se face pe provincii, ca de exemplu: Moravia, Silezia austriacă, Boemia, Austria, regatul Ungariei, Transilvania, Bucovina, Iliria, Galizia⁹.

Cum era și firesc, am fost interesați să cunoaștem, mai pe larg, capitolele relative la **Transilvania** și mai ales **Bucovina**, raportate la anul 1788, anul apariției lucrării respective. În

legătură cu Transilvania¹⁰, mai întâi se dau date statistice relativ la suprafața acesteia, evaluată la 1050 mîle pătrate, apoi la populație, estimată la 1.250.000 locuitori, aflată în 22.351 așezări alcătuite din orașe, târguri și sate, ceea ce înseamnă că densitatea demografică se ridica la 408 locuitori pe mila pătrată. În privința populației urbane se dă numai pentru orașul Sibiu, ca fiind de 15.000 locuitori, în acea vreme. Tot în legătură cu populația se arată că aceasta era alcătuită din patru națiuni: unguri, secui, sași și români (valahi), despre cei din urmă subliniindu-se faptul că aceștia “coboară” din vechii romani stabiliți în această țară (adică Transilvania n.n.), care făcea parte din “Dacia”. Urmează apoi o prezentare a populației Transilvaniei după religie, și anume: “91.000 romano-catolici, 140.000 reformați, 130.000 luterani, 80.000 arieni sau socinieni (adică cei care tăgăduiesc divinitatea lui Cristos, n.n.) 120.000 români de rit unit și 700.000 români neuniți (adică ortodocși, n.n.). Potrivit unei statistici din 1780, autorul afirmă că în Transilvania erau 34 de mănăstiri, apoi că, după date din anul 1777 minele din această țară aduceau un venit anual de 2.198.770 florini de aur, argint și aramă, iar venitul anual al Împăratului Austriei se ridica la 3.941.707 florini proveniți din impozitul direct din metale, sare și domenii”. În privința situației țărănilor din această țară se afirmă că este destul de precară, asemănătoare cu sclavia foarte dură, fapt care a generat, în 1541, o răscoală, ca urmare a asupririlor acestora. În concluzie, se subliniază faptul că deși Transilvania este fertilă și mai populată decât Ungaria, aceasta ar fi mai bogată dacă ar fi mai bine administrată.

În ceea ce privește **Bucovina**¹¹, Mirabeau arată că acest teritoriu a fost ocupat de Curtea din Viena relativ de curând, cu acordul Porții Otomane, în baza tratatului din 25 februarie 1777¹², după ce intrase în posesia unei părți din Polonia. După părerea sa, eronată evident, Bucovina ar fi un teritoriu împădurit, presărat cu așezări umane (un grand bois parsemé d’habitation) și că numele ei ar însemna **pădure roșie** (la foret rouge). Și pentru a-și convinge cititorul despre această afirmație, relatează evenimentele din anul 1496 (eronat în loc de 1497, n.n.) când o armată polonă, având un efectiv de 80.000 oameni a intrat în nordul Moldovei și a asediat Suceava. “Obligați să ridice asediul și să se retragă – continua autorul – această armată a fost înfrântă de Ștefan cel Mare, domnul Moldovei. Cea mai mare parte din polonezi a pierit în luptă și peste 20.000 dintre ei, aproape toți nobili, au fost luați prizonieri. Domnul a refuzat răscumpărarea lor, în schimb i-a înhâmat la pluguri și i-a obligat să are câmpul de luptă al bătăliei, pe care apoi a semănat ghindă. În acel loc a crescut o frumoasă pădure de stejari, numită **pădurea roșie**, ea fiind udată de sudoarea și sângele acelor prizonieri¹³.

În continuare se dau mai multe date statistice despre Bucovina, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, unele provenind din lucrările lui A.T. Busching, *Neue Erdbeschreibung*, Ed. 17, Hamburg, 1777 și A.L. Schloezer, *Staat Anzeigen*, Goetingen, 1782, deci renumiți geografi, recunoscuți pe plan european în acea vreme. Astfel, în lucrarea lui A.F. Busching se afirma că în Bucovina erau patru orașe, două târguri și 284 sate, iar în a lui A.L. Schloezer, considerată mai exactă – cinci orașe, 235 sate și 51 case izolate, precum și 28 mănăstiri¹⁴. De asemenea, se mai arată că în lucrarea lui A.F. Busching se specifică existența în Bucovina a 22 familii de boieri, 175 familii de boieri de rang inferior (gentils-hommes ordinaires), 17.047 familii de creștini, 526 familii de evrei, 294 familii de țigani. În total sunt 17.867 familii, ceea ce ar rezulta că numărul locuitorilor se ridica la 107.202 (socotind câte 6 membri într-o familie). Cât privește suprafața țării, ar fi fost de 170.000 mîle pătrate sau 475 leghe pătrate¹⁵.

Ceea ce ni se pare interesant este faptul că Mirabeau include în lucrarea sa datele dintr-un memoriu “fort curieux” reprodus de la geograful A.L. Schloezer în opera sa, care cuprinde **răspunsurile** la cele cinci **întrebări** înaintate guvernului austriac de unii ofițeri de stat major trimiși în nordul Moldovei, înainte de anul 1775, pentru a cerceta importanța pe care acest teritoriu l-ar avea pentru monarhia austriacă în perspectiva dobândirii acestuia¹⁶. Cu privire la conținutul acestor întrebări, autorul precizează că primele două dintre ele erau privitoare la un “mare drum care ar

putea fi făcut să treacă prin această țară” (un grand chemin que l'on pourrait tracer à travers ce pays). Celelalte trei întrebări, considera Mirabeau că erau “foarte ciudate” (trop curieux) în toate privințele, fapt pentru care el afirma că “le vom prezenta cititorului în traducere, împreună cu răspunsurile lor” (à tous egards, pour que nous n'en présentations par ici au lecteur la traduction, avec celle des réponses)¹⁷.

În **prima întrebare** se cerea să se aprecieze mărimea acestui teritoriu, natura solului, numărul populației, evaluarea în bani a acestui teritoriu, pentru a se ști dacă merită osteneala din partea guvernului austriac de a-l achiziționa. Răspunsul primit a fost acesta: suprafața teritoriului de care era vorba ar fi de 500 leghe pătrate, cât privește solul acestuia “este mai mult muntos” apoi că abia 1/3 din suprafața aceasta se ridica la circa 30.000 de familii, iar valoarea teritoriului apreciată în bani fiind de 20.780.000 florini.

În **a doua întrebare** se cerea să se menționeze avantajele esențiale pe care le-ar oferi acest teritoriu pentru monarhia austriacă și care ar fi acestea. **Răspunsul** primit confirmă existența mai multor avantaje de natura: militară, fiscală și comercială. Din punct de vedere militar se arăta că stăpânirea acestui teritoriu ar fi avantajat apărarea Transilvaniei împotriva turcilor și tătarilor, întrucât pozițiile de apărare ale armatei austriece s-ar afla la est de Carpați și nicicum pe linia Carpaților. Astfel, acest teritoriu ar avea misiunea de avanpost al apărării Transilvaniei, amplasat în flancul stâng al dușmanului. În acest avanpost armata austriacă ar găsi resursele necesare pentru aprovizionare fără să plătească nici un ban. De asemenea, acest teritoriu ar permite armatei austriece să se retragă în ordine și să instaleze obstacole în trecătorile Carpaților, sub protecția propriilor sale trupe. Totodată, acest teritoriu ar putea fi folosit și pentru apărarea Galiției de o invazie dușmană, mai ales că prin traversarea lui s-ar face o legătură directă și mai scurtă între Transilvania și Galiția. În fine, un alt avantaj de natură militară ar mai fi acela că acest teritoriu era mai ușor de apărat împotriva turcilor decât Oltenia (stăpânită cândva de Austria, n.n.) unde trecătorile care fac legătura cu Transilvania sunt mai numeroase, de trei ori mai multe decât cele din nordul Moldovei, unde este numai una.

Din punct de vedere economic se considera că teritoriul din nordul Moldovei prezenta mai multe avantaje decât Oltenia (Valahia austriacă) astfel: în primul rând că acest teritoriu poate deveni o piață de desfacere pentru produsele din Imperiul habsburgic, unde nu s-ar întâlni nici un concurent străin, că traversându-se acest teritoriu piața externă austriacă s-ar extinde spre răsărit iar teritoriul fertil din această parte a Moldovei era favorabil creșterii vitelor, care se aflau în mare număr și sunt mai frumose decât în altă parte. De asemenea, acest teritoriu are un subsol bogat în minerale și minereuri nevalorificate până acum de localnici de teama turcilor. Din aceste motive fiscul ar putea pune taxe pe exportul de sare, care se face din sudul Poloniei, în Tartaria, Valahia (Țara Românească) și în Bulgaria. Răspunsul se încheia arătându-se noi avantaje militare pentru cel ce stăpânește acest teritoriu și anume că apărarea Imperiului Habsburgic împotriva unor eventuale atacuri ale Rusiei ar include la Galiția și nordul Moldovei. De aceea, cu cât se vor extinde hotarele Imperiului Austriac către răsărit cu atât acestea ar fi apărat mai bine¹⁹.

În **a treia întrebare** se cerea mai întâi să se aprecieze ce dezavantaje ar avea Imperiul Otoman dacă i-ar ceda Austriei această parte din teritoriul Moldovei și apoi care era modul de gândire al localnicilor din această țară cu privire la stăpânirea austriacă în cazul în care aceasta ar înlocui dominația otomană. În răspuns se afirma că Poarta Otomană ar pierde dreptul de a importa sare din această țară pentru care supușii ei ar trebui să cheltuiască mari sume de bani, apoi ar fi un obstacol în comerțul cu vite, unt și miere, practicat în Moldova, fapt care ar contribui și la decăderea economică a orașului Iași, datorită abaterii comerțului sau în altă direcție. De asemenea, mulți locuitori din alte ținuturi ale Moldovei ar trece Siretul, pentru a se așeza în această țară, fapt care ar micșora valoarea tributului pe care principele Moldovei îl plătește anual Înaltei Porți. În privința atitudinii populației din această parte a Moldovei față de o eventuală stăpânire austriacă trebuie să se

aibă în vedere deosebirea de opinie a diferitelor pătri sociale, precum: clerul, boierii mari și mici, care au bunuri funciare în această țară și țărani.

Din partea clerului – se afirmă în răspuns – noua stăpânire austriacă în nordul Moldovei s-ar putea aștepta la o atitudine ostilă, datorită diferenței de credință, o stăpânire de religie catolică asupra unui teritoriu populat cu locuitori de religie ortodoxă. Din partea boierilor se poate aștepta la o poziție asemănătoare dar ținând seama de amenințarea care persistă a unei eventuale ocupații rusești, aceștia ar prefera o ocupație austriacă celei rusești. Tot așa și țărani ar prefera o ocupație austriacă pentru că în acest caz ar instaura o adevărată ordine în perceperea taxelor față de noua administrație.

În loc de concluzii ne permitem să subliniem faptul că lucrarea cu caracter istoric a lui Mirabeau, privind Imperiul Habsburgic în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea cuprinde date interesante relativ la starea generală a Bucovinei după instaurarea în acest teritoriu a stăpânirii austriece, pe baza informațiilor dobândite de autor din lucrările cu caracter geografic, aparținând lui A.F. Busching și A.L. Schlozer care până acum nu s-au aflat în atenția istoricilor din țara noastră. De asemenea, aflăm cuprinsul pe larg al anchetei întreprinsă de Înalțul comandament militar austriac în 1773, relativ la teritoriul din nordul Moldovei, ce urma să fie anexat de Imperiul Habsburgic sub numele de **Bucovina**. această anchetă, după cum rezultă din conținutul ei, s-a făcut în primul rând din rațiuni militaro-strategice, în scopul asigurării apărării Transilvaniei, provincie austriacă din 1699, mai ales împotriva cotozirii acesteia de către Rusia, dar și din rațiuni economice, într-o vreme când Curtea din Viena era în căutare de noi piețe de desfacere în părțile răsăritene ale continentului european.

În fine, prin cunoașterea *in extenso* a acestui chestionar se poate înțelege mai bine motivul pentru care împăratul Iosif al II-lea al Austriei a apreciat avantajele pe care i le oferea Bucovina în comparație cu Valahia austriacă (Oltenia), prima provincie având o valoare militară și politică mult mai mare în comparație cu a doua. Din aceste motive Curtea din Viena s-a grăbit în 1775 să încheie convenția cu Imperiul Otoman prin care i se confirma dreptul de stăpânire asupra nordului Moldovei, numit Bucovina, teritoriu, de altfel, ocupat în prealabil cu consimțământul înaltului comandament rus încă înainte de încheierea păcii de la Kuciuc Kainargi între Rusia și Înalta Poartă (iulie, 1774).

De altfel, prezența din opera istorică a lui Mirabeau privind momente din istoria românilor nu este întâmplătoare, deoarece acesta face referiri importante despre epoca fanariotă în Principatele dunărene, dar mai ales despre răscola țărănilor din Transilvania din 1784, condusă de Horia, Cloșca și Crișan. Mai mult, el a redactat celebra scrisoare către împăratul Iosif al II-lea luând apărarea conducătorilor răscolei, demonstrând legitimitatea acțiunilor lor împotriva regimului de asuprire la care erau supuși, atribuită pe nedrept lui I.P. Brissot, revoluționarul girondin.

NOTE:

1. Iată câteva monografii privind Revoluția franceză din 1789 în care personalitatea lui Mirabeau ocupă un loc important: A. Aulard, *Histoire politique de la Révolution française. Origines et développements de la démocratie et de la République*, Paris, 1901; L. Madelin, *La Révolution française*, Paris, 1911; G. Lefebvre, R. Guyot, Ph. Sagnac, *La Révolution française*, Paris, 1930; Albert Soboul, *La Révolution française 1789-1799*, Paris, 1948; A. Mathiez, *La Révolution française*, 3 vol., Paris, 1954; Jacques Godechot, *Un jury pour la révolution*, Paris, 1974; Francois Fouret, *Penser la Révolution française*, Paris, 1948; ***, *L'Image de la Révolution française*, 3 vol. dirigés par Michel Vovelle, Paris, 1989; de văzut și Francois Fouret, *Zur Historiographie Franzosischen Revolution heute*, München, 1989.

2. Despre Mirabeau s-au scris zeci de lucrări începând chiar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în secolul XIX și XX, din care menționăm câteva titluri: Lukas Montigny, *Mémoires biographiques, littéraires et politiques de Mirabeau écrites par lui même, par son oncle et par son fils adoptif*, Paris, 1834, 8 vol.; A. Stern, *La vie de Mirabeau*, Paris, 1895-1896; Ed. Rousse, Mirabeau, Paris, 1908; Louis Bathou, Mirabeau, Paris, 1913 și reeditări în 1914 și 1921; H. Jouvenel, *La vie orageuse de Mirabeau*, Paris, 1928; P. Dominique, Mirabeau, Paris, 1947; I. Benetruy, *Les souvenirs d'Etienne Dumont sur Mirabeau*, Paris, 1951; Duc. Castries, *Mirabeau ou l'échec du destin*, Paris, 1960; Petre Ghiață, Mirabeau, București, ș.a.

3. Frank Brentano, *Franța de altădată*, București, 1942, p. 295-340.

4. Dauphin Meunier, *Auteur de Mirabeau. Documents inédits au chateau de Vincennes 1765 à 1790*, Paris, 1926.

5. Ch. de Chanbrun, *A l'école d'un diplomate. Vergennes*, Paris, 1946 vezi cap. XIX.

6. Henri Welschinger, *La mission secrète de Mirabeau à Berlin, 1786-1787*, Paris, 1900.

7. Le conte de Mirabeau, *De la monarchie prusienne sous Frederic le Grand*, London, 1788, vol. 1-3.

8. Idem, vol. 4, p. 125-166.

9. Idem, vol. 4, p. 155-156.

10. Idem, vol. 4, p. 156.

11. Data tratatului dintre Înalta Poartă și Austria prin care nordul Moldovei, sub numele de **Bucovina** intra sub stăpânirea habsburgică **este greșită**. Vezi despre cele patru convenții austro-turce în această problemă la Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I, 1774-1862. *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, 1993, p. 76-82.

12. Le conte de Mirabeau, *op. cit.*, vol. 4, p. 156.

13. *Ibidem*. Vezi și Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 288, în realitate erau în Bucovina 17 mănăstiri, 15 schituri și 4 sihăstrie.

14. Cu privire la suprafața Bucovinei, vezi Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 81, calculată în sistemul metric modern la 10441 km² iar populația de 71750 locuitori (*op. cit.*, p. 152). De comparat cu situația demografică în Bucovina din memoriul generalului Enzenberg cu titlul *Beschreibung der Bucovina* din anii 1775-1779, apud I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 16.

15. Vezi Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 60, unde se afirmă că în 1773 pe când împăratul Iosif al II-lea vizita Transilvania, aflat la Rodna, acesta a ordonat generalului Enzenberg, comandantul Regimentului 2 de grăniceri români, ca, împreună cu mai mulți ofițeri să efectueze în mare secret o deplasare în nordul Moldovei, pentru a se informa cu privire la deschiderea unui drum între Transilvania și Galiția prin acea regiune, precum și în legătură cu valorificarea stratego-militară și economică a acestei regiuni. De asemenea, aceștia mai trebuiau să studieze atitudinea localnicilor în perspectiva înlocuirii dominației otomane cu stăpânirea austriacă.

16. Le conte de Mirabeau, *op. cit.*, vol. 4, p. 157.

17. *Ibidem*, p. 157-159; vezi și Ion Nistor, *op. cit.*, p. 9, unde se afirma că în 1773 generalul Enzenberg ar fi evaluat valoarea teritoriului Bucovinei la suma de 21 milioane de florini.

18. Le conte de Mirabeau, *op. cit.*, vol. 4, p. 159-164.

19. *Ibidem*, p. 164-166; I. Nistor, *op. cit.*, p. 9, unde afirma că generalul Enzenberg raporta Curții din Viena în 1773 că boierii și clerul din Moldova erau ostili dezmembrării țării lor prin ocuparea nordului țării de către austrieci.

Résumé

L'auteur présente des informations concernant la Bucovina, de la manière qu'elles résultent de l'œuvre historique de Gabriel Honore Riquetti, comte de Mirabeau.